

HALLITUSOHJELMATAVOITTEET

Amnesty International Suomen osaston
ehdotukset hallitusohjelmakirjauksiksi

AMNESTY
INTERNATIONAL

Amnesty International Suomen osaston ehdotukset hallitusohjelmakirjauksiksi

Hallitusohjelma on merkittävin hallituksen toimintaa ohjaava poliittinen asiakirja. Amnesty International pitää tärkeänä, että ihmisoikeudet ovat hallitusohjelman keskiössä. Siksi olemme kirjanneet tämän hetken keskeisimpiä suomalaisia ihmisoikeushaasteita, joiden huomioiminen on välttämätöntä ensi hallituskaudella ja ehdotamme alla konkreettisia kirjauksia hallitusohjelmaan.

Politiikan ihmisoikeusperustaisuus

1. Kirjausehdotus: Ulko- ja turvallisuuspolitiikka on ihmisoikeusperustaista ja ihmisoikeuksia edistetään johdonmukaisesti kaikilla sektoreilla.

Ihmisoikeuksien edistäminen muualla maailmassa on uskottavaa ja tehokasta vain, jos ihmisoikeudet näkyvät kaikilla politiikan aloilla ja tasoilla johdonmukaisina ja konkreettisina tekoina.

2. Kirjausehdotus: Suomi tukee aktiivisesti ihmisoikeuspuolustajien ja riippumattoman kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksia.

Suomi on sitoutunut ihmisoikeuspuolustajien tukemiseen ja suojeluun. Tätä työtä tulee jatkaa johdonmukaisesti. Suomen tulee tukea aktiivisesti ja konkreettisesti niin EU:n sisällä kuin sen ulkosuhteissa ihmisoikeuspuolustajien ja riippumattoman kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksia ja puolustaa oikeuksia ilmaisun- ja kokoontumisvapauteen sekä järjestäytymiseen. Vapaan tiedonvälityksen sekä järjestöjen ja aktivistien legitiimin toiminnan estämiseen on puututtava ja etsittävä keinoja kansalaisyhteiskunnan äänen vahvistamiseksi.

3. Kirjausehdotus: Kansainvälisten ihmisoikeusvalvontaelinten suositukset ja toimeenpanon tilanne käsitellään säännöllisesti valtioneuvostossa ja eduskunnassa.

Suomi on saanut runsaasti suosituksia YK:n ja Euroopan neuvoston ihmisoikeuselimiltä. Tiedetyt teemat, kuten naiseen kohdistuva väkivalta, perusturvan riittämätön taso ja turvapaikanhakijoiden oikeusturvaongelmat, toistuvat suosituksissa vuodesta toiseen, sillä aiempia suosituksia ei ole toimeenpantu tehokkaasti. Suositusten seuranta ja toimeenpanoa varten tarvitaan toimiva mekanismi, jonka avulla ajantasainen tilanne saatetaan säännöllisesti valtioneuvoston ja eduskunnan käsittelyyn. Asiasta voitaisiin järjestää esimerkiksi vuotuinen keskustelu valtioneuvostossa. Ihmisoikeuskeskukselle tulisi antaa mahdollisuus raportoida ajankohtaisesta tilanteesta eduskunnalle.

4. Kirjausehdotus: Hallitus uudistaa saamelaiskäräjälain Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden mukaisesti.

YK:n sopimusvalvontaelimet ovat toistuvasti todenneet, että nykyinen saamelaiskäräjälaki ja sen tulkinta loukkaavat saamelaisten oikeuksia. Saamelaiskäräjälain uudistusta tulee jatkaa kiireellisesti edellisen hallituskauden työn pohjalta. Valmisteltu esitys vastaa kansainvälisoikeudelliseen kehitykseen, se edistäisi saamelaisten itsemääräämisoikeuden toteutumista ja sillä on saamelaisten enemmistön vahva tuki.

5. Kirjausehdotus: Perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia säädösvalmistelussa ja muussa valmistelussa (mm. valtion talousarvio ja politiikkaohjelmat) sekä toimeenpanon seurannassa vahvistetaan.

Perus- ja ihmisoikeudet on otettava huomioon ja niitä on toteutettava kaikessa julkisen hallinnon päätöksenteossa ja toiminnassa. Niin valtion, kuntien kuin hyvinvointialueidenkin tasolla on kiinnitettävä erityistä huomiota haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten oikeuksiin. Valtion tasolla lainsäädäntö, talousarvio sekä strategiat, ohjelmat ja toimenpidesuunnitelmat ovat keskeisiä perus- ja ihmisoikeuksien toimeenpanon välineitä. Säädösvalmistelijoiden ja muiden virkahenkilöiden perus- ja ihmisoikeusosaamista tulee tukea kaikilla hallinnonaloilla. Myös opettajien ihmisoikeusosaaminen tulee varmistaa.

6. Kirjausehdotus: Hallitus laatii neljännen kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman ja jatkaa vuonna 2021 annetun ihmisoikeusselonteon toteuttamista.

Jotta perus- ja ihmisoikeuksien indikaattorityö ja muu kehittäminen johtaa parempaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen Suomessa, niitä on kehitettävä pitkäjänteisesti. Neljännen kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman laatiminen seuraavalla hallituskaudella toimisi perus- ja ihmisoikeuksien edistämisen ja seurannan kehittämisen keskeisenä välineenä. Lisäksi vuonna 2021 hyväksytyyn ihmisoikeusselonteon linjausten toteuttamista tulee jatkaa yli hallituskausien, kunnes seuraava selonteko annetaan.

7. Kirjausehdotus: Perus- ja ihmisoikeuksien tehokkaaksi toteuttamiseksi ja edistämiseksi varataan riittävät resurssit erityisesti ulkoministeriön ja oikeusministeriön hallinnonaloille sekä ministeriöiden välisen yhteistyön turvaamiseen.

Valtioneuvoston resurssit perus- ja ihmisoikeuksien seurannan kehittämiseen, toimeenpanon systemaattiseen edistämiseen sekä määräaikaisraportointiin sopimusvalvontaelimille ovat jääneet huomattavasti jälkeen resurssien tarpeen kasvusta. Tästä syystä muun muassa Suomen määräaikaisraportit ovat viivästyneet. Ulkoministeriölle on varattava riittävät resurssit ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanoa koskevaan määräaikaisraportointiin ja seurantaan. Hallituskautisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman valmistelu ja toimeenpano on resursoitava riittävästi oikeusministeriössä. Lisäksi on osoitettava resursseja ministeriöiden välisen koordinaation varmistamiseen.

Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden oikeudet

8. Kirjausehdotus: Kansainvälistä suojelua saaneiden ihmisten oikeus perheeseen turvataan huomioiden viime vuosina tehdyt selvitykset perheenyhdistämisen ongelmakohdista sekä kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valvontaelinten Suomelle antamat suositukset. Toimeentuloedellytys poistetaan kaikilta kansainvälistä suojelua saaneiden perheenjäseniltä. Myös muut lainsäädännön ja käytännön esteet perheenyhdistämiselle huomioidaan.

Kansainvälistä suojelua saaneiden perheenyhdistämistä on viime vuosina vaikeutettu monin tavoin, ja siitä on tullut lähes mahdotonta etenkin toissijaista suojelua saaneille. Tämä on todettu useissa kansainvälisissä selvityksissä ja Suomen saamissa kansainvälisissä suosituksissa. Perheenyhdistämistä tuleekin helpottaa pikaisesti oikeuden perheeseen turvaamiseksi ja kotoutumisen edistämiseksi. Lisäksi lapsen edun tulee olla ensisijainen arviointiperuste. Maahantulosäännösten kiertämistä koskevaa sääntelyä ei tule soveltaa siten, että se estää perheenyhdistämisen lapsen edun vastaisesti.

9. Kirjausehdotus: Vaihtoehtoisia, turvallisia väyliä Suomeen kehitetään, jotta konflikteja ja vakavia ihmisoikeusloukkauksia pakenevien ihmisten ei tarvitse turvautua vaarallisiin turvapaikanhakumatkoihin päästäkseen hakemaan suojelua. Humanitaarinen viisumi kansainvälistä suojelua varten sisällytetään lainsäädäntöön. Myös ilmastokriisi huomioidaan ihmisten liikkumista lisäävänä tekijänä.

Pakotettu muuttoliike tulee lisääntymään maailmassa ja siihen vastaamiseksi tarvitaan kestäviä keinoja, kuten vaihtoehtoisten maahantuloväylien lisäämistä ja mahdollistamista yhä useammalle ihmiselle. Humanitaarisia viisumeita, oleskelulupien saamisen helpottamista ja perheenyhdistämistä tulee edistää ja nostaa pakolaisten uudelleensijoittamisten määrää. Myös ilman oleskelulupaa jääneiden asemaa on helpotettava aktiivisesti erilaisilla lainsäädäntöuudistuksilla.

- 10. Kirjausehdotus: Jokaisella sotaa, vainoa ja muita ihmisoikeusloukkauksia pakenevalla ihmisellä on oikeus hakea turvapaikkaa ja tätä oikeutta vahvistetaan sekä kansallisesti että Suomen EU-politiikassa muun muassa parantamalla turvapaikanhakijoiden oikeusturvaa ja varmistamalla ihmisten pääsy oikeudenmukaiseen turvapaikkaprosessiin. Ulkomaalaislain kokonaisuudistus toteutetaan perus- ja ihmisoikeusmyönteisesti.**

Suomen tulee edistää oikeutta turvapaikanhakuun sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Oikeus hakea turvapaikkaa kuuluu jokaiselle yhdenvertaisesti henkilön taustasta riippumatta. Turvapaikanhakijoille tulee taata pääsy oikeudenmukaiseen turvapaikkamenettelyyn ja vastaanottopalveluihin riippumatta esimerkiksi kansalaisuudesta tai etnisestä taustasta. Heillä tulee olla oikeus oikeudelliseen avustajaan ja suojelun tarpeen yksilölliseen arviointiin. Ulkomaalaislain kokonaisuudistus tulee toteuttaa perusteellisesti ja ottaa suunnitteluun mukaan ne, joiden oikeuksia laki koskee sekä kansalaisyhteiskunnan toimijoita.

Naisiin kohdistuvan väkivallan torjunta

- 11. Kirjausehdotus: Laaditaan laki, joka velvoittaa kuntia, hyvinvointialueita ja valtiota lähisuhdeväkivallan ehkäisyyn.**

Lain myötä sosiaali- ja terveysministeriön Tunnista, turvaa ja toimi -suositukset ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ohjeet lähisuhdeväkivallanvastaisen toiminnan järjestämiseksi muuttuvat velvoitteiksi. Lainsäädännöllä vahvistetaan kuntien, alueiden ja valtion rooleja ja vastuita naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan ehkäisytyössä. Samalla velvoite eri toimijoiden yhteistyöstä kirjattaisiin lakiin. Kuntia ja hyvinvointialueita tuetaan velvoitteiden toteuttamisessa tarjoamalla tietoa, tukea ja muita resursseja.

- 12. Kirjausehdotus: Varmistetaan naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaan riittävät resurssit rakente- ja ihmisoikeuspolitiikassa sekä järjestöjen toiminnassa.**

Naisiin kohdistuvan väkivallan torjunnan rakenteiden ja ohjelmien resurssointi ei vastaa ihmisoikeusongelman laajuutta ja vakavuutta. Riittävä rahoitus väkivaltakulttuurin purkamiseen ja suostumuskulttuurin rakentamiseen on välttämätöntä. Järjestöjen työtä tulee resursoida niin hallituksen ihmisoikeuspolitiikassa kuin osana hyvinvointialueiden väkivallan vastaista työtä. Kuntien ja hyvinvointialueiden velvollisuus on järjestää kaikille väkivaltaa kokeneille saavutettavat ja asiakkaan tarpeesta lähtevät palvelut tukemaan heidän toipumistaan. Erityistä huomiota on kiinnitettävä väkivallan aiheuttamien pitkäkestoisten seurausten hoitamiseen.

- 13. Kirjausehdotus: Toteutetaan lainsäädäntömuutos, joka rajaa pari- tai lähisuhteessa tapahtuvan väkivallan ja seksuaaliväkivallan sovittelun ulkopuolelle.**

Suurin osa sovitteluun ohjatusta lähisuhdeväkivallasta on parisuhdeväkivaltaa, joka on dynamiikaltaan toistuvaa. Yli 80 prosentissa tapauksista uhri on nainen. Nykyinen sovittelukäytäntö vaarantaa lähi- ja parisuhdeväkivallan uhrien oikeuksien toteutumisen niin prosessin aikana kuin sen jälkeenkin. Tämä on ihmisoikeusongelma, jonka hinnan maksavat väkivaltaa kokevat naiset. Lainsäädäntömuutoksella on varmistettava, että rikosprosessi ei katkea sovitteluun. Rikosprosessin prosessuaalista oikeudenmukaisuutta on kehitettävä.

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeudet

- 14. Kirjausehdotus: Vahvistetaan sukupuolivähemmistöihin kuuluvien lasten ja ei-binääristen henkilöiden oikeussuojaa.**

Translain uudistuksesta huolimatta lainsäädäntö altistaa translapset ja -nuoret, intersukupuoliset lapset sekä ei-binääriset ihmiset syrjinnälle. Lakia sukupuolen vahvistamiseksi on uudistettava niin, että se kunnioittaa lapsen oikeuksia ja mahdollistaa sukupuolen vahvistamisen iästä riippumatta. Ilman tietoon perustuvaa suostumusta tehtävät, keuhovariaatioiden kanssa syntyneiden lasten sukupuolipiirteitä muokkaavat toimenpiteet on kiellettävä erityislainsäädännöllä lukuun ottamatta tilanteita, joissa lapsen terveys on välittömässä vaarassa. Lainsäädännön on tunnustettava ei-binääriset identiteetit ja mahdollistettava kolmas sukupuolimerkintä.

15. Kirjausehdotus: Laaditaan kokonaisvaltainen sateenkaaripoliittinen toimintaohjelma.

Sateenkaari-ihmisten kokemus syrjintä on yhä laajamittaista eri elämänalueilla. Suomen on useiden muiden pohjoismaiden tavoin luotava poikkihallinnollinen toimintaohjelma sateenkaari-ihmisten oikeuksien turvaamiseksi. Toimintaohjelman tulee sisältää erityisiä toimia transihmisten ja intersukupuolisten henkilöiden kohtaaman sekä moniperustaisen syrjinnän torjumiseksi. Toimintaohjelmalle on varattava riittävät resurssit, ja se tulee laatia yhteistyössä sateenkaari-ihmisiä edustavien toimijoiden kanssa.

Ilmasto-oikeudenmukaisuus

16. Kirjausehdotus: Suomi tekee ihmisoikeusperustaista ilmastopoliitikkaa, jolla uudessa ilmastolaissa asetetut tavoitteet saavutetaan etuajassa.

Hallitustenvälinen ilmastomuutospaneeli IPCC korostaa ilmastotoimien kiireellisyyttä globaalien nettonollapäästöjen saavuttamiseksi vuoteen 2050 mennessä ja maapallon lämpenemisen rajoittamiseksi 1,5 asteeseen. Suomen ja muiden varakkaiden teollisuusmaiden on tehtävä tarvittavat päästövähennykset huomattavasti kehittyviä maita nopeammin. Uusi ilmastolaki asettaa Suomelle tavoitteen olla hiilineutraali viimeistään vuoteen 2035 mennessä. Konkreettiset toimet fossiilisista polttoaineista irtaantumiseksi ja hiilinielujen vahvistamiseksi eivät kuitenkaan vielä vastaa laissa määritetyn tavoitteen kunnianhimoa.

17. Kirjausehdotus: Hallitus laatii kansalaisyhteiskuntaa kuullen ilmastolainsäädäntöä ja -politiikka- valmistelua koskevat oikeudenmukaisen ekologisen siirtymän periaatteet ja sitoutuu niiden noudattamiseen. Kansalaisten osallisuutta ilmastopäätöksenteossa vahvistetaan.

Ilmastomuutoksen hillintään tarvittavat nopeat päästövähennystoimet vaikuttavat ihmisten elämään eri tavoin. Ilmastopoliitikan suunnittelussa ja toimeenpanossa tulee varmistaa, etteivät vaikutukset lisää eriarvoisuutta yhteiskunnassa tai globaalisti. Osallistumismahdollisuuksien tasapuolisuus, päätöksenteon läpinäkyvyys ja päätöksentekijöiden vastuuvollisuus kuuluvat keskeisesti ilmastopoliitikan menettelytapojen oikeudenmukaisuuteen.

18. Kirjausehdotus: Suomi kasvattaa kansainvälistä ilmastorahoitustaan, jolla tuetaan kehittyvien maiden toimia päästöjen vähentämiseksi ja ilmastomuutokseen sopeutumiseksi sekä kehittää ilmastorahoitustaan entistä vastuullisemmaksi ja vaikuttavammaksi.

Suomi ja muut vauraat maat ovat sitoutuneet tukemaan kehittyvien maiden ilmastotoimia ja ilmastomuutokseen sopeutumista kansainvälisellä ilmastorahoituksella. Suomen ilmastorahoitus ei vielä ole kansainvälisissä ilmastoneuvotteluissa asetettujen tavoitteiden tasolla. Selvitykset ovat myös osoittaneet, että Suomen ilmastorahoituksen tuloksellisuudessa ja kohdentumisessa on toivomisen varaa.

Ihmisoikeusvelvoitteiden edellyttämä perusturvan ja toimeentulotuen taso

19. Kirjausehdotus: Sosiaaliturvauudistus toteutetaan hallituskauden aikana. Uudistus on ihmisoikeusperustainen ja turvaa kaikkien yhdenvertaisen oikeuden sosiaaliturvaan ketään syrjimättä.

Sosiaaliturvauudistuksessa luodaan järjestelmä, joka on saavutettava ja kattaa nykyistä paremmin erilaiset sosiaaliset riskit ja muuttuvat elämäntilanteet. Työttömyysturvasta poistetaan ikärajoitukset. Velvoitteet ovat kohtuullisia ja sisältävät riittävästi yksilöllistä harkintaa. Järjestelmä perustuu tutkittuun tietoon ja perusteelliseen ihmisoikeusvaikutusten arviointiin, joka huomioi myös marginalisoidut ihmisryhmät ja sukupuolittuneet vaikutukset.

20. Kirjausehdotus: Perusturvan tasoon tehdään parannuksia hallituskauden alusta lähtien. Lisäksi laaditaan pitkän aikavälin suunnitelma perusturvan tason nostamiseksi asteittain kohti ihmisoikeusvelvoitteiden edellyttämää tasoa.

Perusturvan tasoa parannetaan välittömästi hallituskauden alussa, ja laaditaan suunnitelma tason nostamiseksi pitkällä aikavälillä. Kaikki etuudet sidotaan indeksiin. Perusturvan taso on yhä riittämätön turvaamaan ihmisoikeuksien täysimääräistä toteutumista. Se ei turvaa kohtuullista minimikulutusta, ja perusturvan saajat joutuvat usein paikkaamaan alhaista tasoa pitkäaikaisesti toimeentulotuella.

21. Kirjausehdotus: Toteutetaan toimeentulotukilain kokonaisuudistus. Laista poistetaan mahdollisuus alentaa perustoimeentulotuen perusosaa.

Perustoimeentulotuen perusosan alentaminen 20–40 prosentilla sanktiomaisesti uhkaa minimitason toimeentulon toteutumista. Toimeentulotukilain uudistamista on syytä jatkaa laajemminkin muun muassa tason, huomioitavien menojen ja tulojen sekä jaksotusten osalta.

Sosioekonomiset terveyserot

22. Kirjausehdotus: Asiakasmaksulain uudistamista jatketaan maksujen, huojentamisvelvoitteen ja maksukattojen osalta.

Sote-asiakasmaksut ja muut terveyteen liittyvät kustannukset lisäävät terveyden eriarvoisuutta ja pienituloisten taloudellista ahdinkoa. Maksuttomien palveluiden ja maksujen huojentamisvelvoitteen laajentaminen sekä maksukattojen yhdistäminen edistävät oikeutta terveyteen.

23. Kirjausehdotus: Soteuudistuksen toimeenpanossa hyvinvointialueille turvataan riittävät resurssit, joilla varmistetaan laadukkaiden sotepalveluiden saatavuus ja kohdennetaan toimia terveyden eriarvoisuuden vähentämiseen.

Julkiset terveysmenot ovat Suomessa EU:n keskiarvoa alemmat. Samaan aikaan tulisi kuroa paisunutta hoitovelkaa ja terveyden eriarvoisuutta. Tämä edellyttää paitsi kohdennettuja toimia myös riittävää sote-palveluiden rahoitusta, jotta hyvinvointialueilla ei synny painetta korottaa asiakasmaksuja entisestään.

24. Kirjausehdotus: Arvioidaan lainsäädännön kehittämistarpeita 'paperittomien henkilöiden sote-palvelut Suomessa' -hankkeen loppuraportin pohjalta ja turvataan välttämättömät sosiaalipalvelut.

Paperittomat ja paperittomien kaltaisessa tilanteessa olevat on suljettu ulos monista sosiaalihuollon palveluista. Palveluiden puute aiheuttaa ja pahentaa sellaisia sosiaalisia ongelmia, joita ratkotaan yleensä sosiaalihuollossa.

Yritysvastuu

25. Kirjausehdotus: Suomi säätää yritysvastuulain ja varmistaa EU:n yritysvastuulainsäädännön tehokkaan ja riittävän hyvin resursoitun kansallisen toimeenpanon.

Tutkimustiedon mukaan suomalaiset yritykset eivät ole sen vastuullisempia kuin muuallakaan. Yritysvastuusäntelyä tarvitaan varmistamaan, että yritykset kunnioittavat toiminnassaan ihmisoikeuksia ja ehkäisevät ennalta ympäristöhaittoja.

Varmistetaan, että EU:n yritysvastuusäntelyn toimeenpano ja valvonta Suomessa on tehokasta, kunnianhimoista ja riittävän hyvin resursoitua. Mikäli EU:n yritysvastuusäntely ei etene, Suomen tulee säätää kansallinen yritysvastuulaki.